

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)
den 21 september 2006 *

Innehållsförteckning

Bakgrund till tvisten	I - 8878
Talan vid förstainstansrätten och den överklagade domen	I - 8881
Parternas yrkanden vid domstolen	I - 8882
Grunderna för överklagandet	I - 8883
Överklagandet	I - 8884
Den första grunden: Åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist	I - 8884
Parternas argument	I - 8884
— Den första grundens första del: Skillnaden mellan det administrativa förfarandets två skeden	I - 8884
— Den första grundens andra del: Den omständigheten att det administ- rativa förfarandet blev utdraget	I - 8887
— Den första grundens tredje del: Huruvida rätten till försvar har kränkts	I - 8888
Domstolens bedömning	I - 8890
Den andra grunden: Påståendet att friande bevis från tiden efter den skriftliga varningen hade underkänts	I - 8898
Parternas argument	I - 8898
Domstolens bedömning	I - 8899
— Inledande synpunkter	I - 8899
— Prövning av den andra grunden	I - 8901

* Rättegångsspråk: nederländska.

Den tredje grunden: TU:s deltagande i de överträdelser som hade konstaterats av kommissionen	I - 8903
Den tredje grundens första del: TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet	I - 8903
— Parternas argument	I - 8903
— Domstolens bedömning	I - 8906
Den tredje grundens andra del: TU:s deltagande i utvidgningen av tillämpningsområdet för det kollektiva exklusiva handelsavtalet	I - 8911
— Parternas argument	I - 8911
— Domstolens bedömning	I - 8912
Den tredje grundens tredje del: TU:s deltagande i överträdelsen i fråga om priser	I - 8913
— Parternas argument	I - 8913
— Domstolens bedömning	I - 8915
Den fjärde grunden: Fastställandet av hur länge de överträdelser som kommissionen har klandrat TU för har pågått	I - 8916
Den fjärde grundens första del: Frågan hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet hade varit	I - 8916
— Parternas argument	I - 8916
— Domstolens bedömning	I - 8919
Den fjärde grundens andra del: Frågan hur länge överträdelsen avseende fastställande av priser hade pågått	I - 8922
— Parternas argument	I - 8922
— Domstolens bedömning	I - 8923
Den fjärde grundens tredje del: Frågan hur länge de överträdelser som TU tillskrivits hade pågått	I - 8925
— Parternas argument	I - 8925
— Domstolens bedömning	I - 8926

Den femte grunden: Yrkandet att böterna skall sättas ned	I - 8926
Den femte grundens första del: Huruvida böterna skall sättas ned på grund av det påstått felaktiga fastställandet av hur länge de överträdelser som TU tillskrivits hade pågått	I - 8926
— Parternas argument	I - 8926
— Domstolens bedömning	I - 8928
Den femte grundens andra del: Frågan huruvida böterna skall sättas ned på grund av att det administrativa förfarandet var utdraget	I - 8929
— Parternas argument	I - 8929
— Domstolens bedömning	I - 8930
Den femte grundens tredje del: Fastställandet av böterna med hänsyn till TU:s deltagande i de överträdelser som avses i det ifrågasatta beslutet	I - 8931
— Parternas argument	I - 8931
— Domstolens bedömning	I - 8932
Rättegångskostnader	I - 8933

I mål C-113/04 P,

angående ett överklagande enligt artikel 56 i domstolens stadga, som ingavs den 26 februari 2004,

Technische Unie BV, Amstelveen (Nederländerna), företrätt av P. Bos och C. Hubert, advocaten,

sökande,

I - 8875

i vilket de andra parterna är:

Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, Haag (Nederländerna), företrätt av E. Pijnacker Hordijk, advocaat,

sökande i första instans,

Europeiska gemenskapernas kommission, företräd av W. Wils, i egenskap av ombud, biträdd av H. Gilliams, advocaat, med delgivningsadress i Luxemburg,

svarande i första instans,

CEF City Electrical Factors BV, Rotterdam (Nederländerna),

CEF Holdings Ltd, Kenilworth (Förenade kungariket),

företräd av C. Vinken-Geijselaers, J. Stuyck och M. Poelman, advocaten, med delgivningsadress i Luxemburg,

intervenienter i första instans,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden P. Jann samt domarna K. Schiemann (referent), N. Colneric, E. Juhász och E. Levits,

generaladvokat: J. Kokott,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 22 september 2005,

och efter att den 8 december 2005 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- ¹ Technische Unie BV (nedan kallad TU) har genom sitt överklagande yrkat att domstolen skall upphäva den dom som meddelades av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt den 16 december 2003 i de förenade målen T-5/00 och T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie mot kommissionen (REG 2003, s. II-5761) (nedan kallad den överklagade domen), eller att den i vart fall skall upphäva domen i den del

den avser mål T-6/00. Genom denna dom ogillade förstainstansrätten TU:s talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut 2000/117/EG av den 26 oktober 1999 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget (Ärende IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie) (FEG och TU) (EGT L 39, 2000, s. 1) (nedan kallat det ifrågasatta beslutet).

Bakgrund till tvisten

- 2 Bolaget CEF Holdings Ltd, en grossist i elektroteknisk materiel i Förenade kungariket, och dess dotterbolag CEF City Electrical Factors BV, som bildats för moderbolagets etablering i Nederländerna (nedan gemensamt kallade CEF), ingav den 18 mars 1991 ett klagomål till Europeiska gemenskapernas kommission. Klagomålet avsåg deras svårigheter att göra inköp i Nederländerna.
- 3 Detta klagomål riktade sig mot tre företagssammanslutningar som är verksamma på den nederländska marknaden för elektroteknik. Dessa sammanslutningar var, utöver Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (nederländsk federation för grossisthandel med elektrotekniska varor) (nedan kallad FEG), Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (nederländsk förening för exklusiva återförsäljare inom det elektrotekniska området) (nedan kallad NAVEG) och Unie van Elektrotechnische Ondernemers (union av elektrotekniska företag) (nedan kallad UNETO).
- 4 Genom klagomålet klandrade CEF de tre sammanslutningarna och deras medlemmar för att ha ingått kollektiva avtal om ömsesidig ensamrätt på alla nivåer inom distributionsnätet för elektroteknisk materiel i Nederländerna. Det var därför nästan omöjligt för en grossist i elektroteknisk materiel att etablera sig på den

nederländska marknaden utan att vara medlem i FEG. Tillverkarna och deras handelsagenter eller importörer levererade således endast elektroteknisk materiel till medlemmarna i FEG och det var enbart från medlemmarna som installatörerna gjorde sina inköp.

- 5 CEF utvidgade därefter, åren 1991 och 1992, sitt klagomål till att även omfatta avtal mellan FEG och dess medlemmar angående priser och prisnedsättningar, avtal som syftade till att hindra CEF från att delta i vissa projekt, samt vertikala prisavtal mellan vissa tillverkare av elektroteknisk materiel och grossister som är medlemmar i FEG.

- 6 Efter det att kommissionen den 16 september 1991 hade sänt en skriftlig varning till FEG och dess medlemmar (nedan kallad den skriftliga varningen), samt vid flera tillfällen begärt upplysningar av sammanslutningen, och efter det att dess tjänstemän hade genomfört undersökningar av de samordnade förfaranden som medlemmarna i FEG påstods ha gjort sig skyldiga till, skickade kommissionen den 3 juli 1996 sina invändningar till FEG och sju av dess medlemmar, däribland TU. Ett förhör ägde rum den 19 november 1997, i närvaro av samtliga mottagare av meddelandet om invändningar samt CEF.

- 7 Den 26 oktober 1999 antog kommissionen det ifrågasatta beslutet, i vilket följande slås fast:
  - FEG har överträtt artikel 81.1 EG genom att på grundval av en överenskommelse med NAVEG och genom ett samordnat förfarande med leverantörer som inte representeras i NAVEG ingå ett kollektivt exklusivt handelsavtal som avser att hindra leveranser till icke-FEG-medlemmar (artikel 1 i det ifrågasatta beslutet).

- FEG har överträtt artikel 81.1 EG genom att direkt och indirekt begränsa sina medlemmars frihet att självständigt fastställa sina försäljningspriser. Så har gjorts på grundval av det bindande beslutet om fasta priser, det bindande beslutet om publikationer, spridning av prisrekommendationer till medlemmarna om brutto- och nettopriser och genom att FEG var ett forum för medlemmarnas diskussioner om priser och rabatter (artikel 2 i det ifrågasatta beslutet).

  - TU har överträtt artikel 81.1 EG genom att ta aktiv del i de överträdelser som anges i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet (artikel 3 i beslutet).
- 8 FEG och TU ålades böter på 4,4 respektive 2,15 miljoner euro för de överträdelser som avses i föregående punkt (artikel 5 i det ifrågasatta beslutet).
- 9 Med hänsyn till att förfarandet blev utdraget (102 månader) beslutade kommissionen emellertid på eget initiativ att sätta ned böterna med 100 000 euro. I detta hänseende anges i det ifrågasatta beslutet följande:
- ”152. ... Kommissionen medger att förfarandet i fråga som inleddes 1991, är utdraget. Orsakerna är flera, av vilka en del är att finna hos kommissionen och en del hos parterna. Om kommissionen kan lastas för detta, medger den sitt ansvar.

153. Av detta skäl minskar kommissionen bötesbeloppet [från 4,5 miljoner] till 4,4 miljoner euro för FEG och [från 2,25 miljoner] till 2,15 miljoner euro för TU.”

Talan vid förstainstansrätten och den överklagade domen

- 10 Genom ansökan som inkom till förstainstansrätten den 14 januari 2000 (T-6/00) väckte TU talan om i första hand ogiltigförklaring av det ifrågasatta beslutet, i andra hand ogiltigförklaring av artikel 5.2 däri, eller om att de böter som FEG hade påförts skulle sättas ned till 1 000 euro.
- 11 Genom ansökan som inkom till förstainstansrätten samma dag (T-5/00) väckte FEG talan med samma föremål som den som väckts av TU.
- 12 Ordföranden på förstainstansrättens första avdelning gav genom beslut av den 16 oktober 2000 CEF tillstånd att intervensera till stöd för kommissionens yrkanden.
- 13 FEG:s talan och TU:s talan, vilka hade förenats vad gäller det muntliga förfarandet och domen, ogillades genom den överklagade domen. Det slogs fast att FEG och TU skulle bära sina rättegångskostnader och ersätta kommissionens och intervenienternas rättegångskostnader vid den första instansen i vart och ett av de mål som respektive sökande hade anhängiggjort.

Parternas yrkanden vid domstolen

14 TU har i sitt överklagande yrkat att domstolen skall

- upphäva den överklagade domen och själv avgöra begäran om ogiltigförklaring av det ifrågasatta beslutet, eller upphäva nämnda dom och återförvisa målet till förstainstansrätten,

- helt eller delvis ogiltigförklara det ifrågasatta beslutet i den del det avser TU eller meddela ett nytt avgörande genom att förordna om en väsentlig nedsättning av de böter som TU ålagts,

- förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna, inklusive de rättegångskostnader som är hänförliga till förfarandet vid förstainstansrätten.

15 Kommissionen har yrkat att domstolen skall

- avvisa, eller i vart fall ogilla, överklagandet i dess helhet, och

- förplikta TU att ersätta rättegångskostnaderna.

Grunderna för överklagandet

- 16 Till stöd för sitt överklagande har TU åberopat fem grunder, nämligen
- ett åsidosättande av gemenskapsrätten och/eller Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknats i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad EKMR), eller i vart fall en obegriplig motivering till den överklagade domen, eftersom förstainstansrätten slog fast att den omständigheten att en rimlig tidsfrist har överskridits inte kunde motivera att det ifrågasatta beslutet ogiltigförklarades eller att böterna sattes ned ytterligare,
  - ett åsidosättande av motiveringsskyldigheten, eftersom den överklagade domen i sig är motsägelsefull på grund av att det är tvetydigt vilken vikt förstainstansrätten har tillmätt dagen för delgivningen av den skriftliga varningen,
  - en felaktig rättstillämpning eller en obegriplig motivering till den överklagade domen, eftersom förstainstansrätten slog fast att kommissionen med fog kunde hålla TU ansvarigt för de överträdelser som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet,
  - en felaktig rättstillämpning eller en obegriplig motivering till den överklagade domen, eftersom förstainstansrätten betraktade var och en av de överträdelser som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet som fortlöpande överträdelser som begicks under de aktuella perioderna och eftersom den dessutom lade samma perioder som dem som var hänförliga till nämnda överträdelser till grund för att beräkna hur länge den överträdelse som avses i artikel 3 i beslutet hade pågått,

- en felaktig rättstillämpning, eftersom förstainstansrätten, trots den felaktiga bedömningen av hur länge överträdelserna hade pågått och trots åsidosättandet av principen om en rimlig tidsfrist, underlät att medge ytterligare en nedsättning av böterna eller, i vart fall, motiverade denna bedömning på ett otillräckligt sätt.

Överklagandet

Den första grunden: Åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist

Parternas argument

- 17 TU har inom ramen för sin första grund klandrat förstainstansrätten för att ha åsidosatt gemenskapsrätten och/eller EKMR, eller, i vart fall, för att ha motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt, genom att slå fast att den omständigheten att en rimlig tidsfrist hade överskridits inte kunde motivera att det ifrågasatta beslutet ogiltigförklarades eller att de böter som företaget hade ålagts sattes ned ytterligare.

— Den första grundens första del: Skillnaden mellan det administrativa förfarandets två skeden

- 18 TU har kritiserat förstainstansrätten för att, i punkterna 78 och 79 i den överklagade domen, ha slagit fast att den omständigheten att det skede i det administrativa förfarandet som föregår meddelandet om invändningar förlängs inte kan utgöra en kränkning av rätten till försvar, eftersom de berörda i ett förfarande som rör

gemenskapens konkurrenspolitik inte är föremål för någon formell anklagelse förrän de har erhållit meddelandet om invändningar. Förstainstansrätten gjorde således fel när den bortsåg från 57 månader i det administrativa förfarandet vid bedömningen av huruvida tidsfristen var rimlig.

- 19 TU har gjort gällande att det, vid avgörandet av huruvida principen om en rimlig tidsfrist har iakttagits, skall tas hänsyn till såväl det administrativa förfarandets sammanlagda tidsåtgång som dess olika skeden. TU anser att förstainstansrätten, genom att göra en åtskillnad mellan det administrativa förfarandets två skeden och genom att bedöma att det skede som föregick meddelandet om invändningar var "irrelevant" vid bedömningen av huruvida tidsfristen var rimlig, har agerat på ett sätt som strider mot gemenskapsrätten.
- 20 Förstainstansrätten har även gjort en feltolkning av den rättspraxis som har utvecklats vid Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna genom att, i punkterna 79 och 80 i den överklagade domen, slå fast att det är den dag då meddelandet om invändningar officiellt erhålls som skall anses som den tidpunkt från och med vilken de berörda är föremål för en formell anklagelse, en tidpunkt då förfarandet enligt rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962 Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar [81] och [82] (EGT 13, s. 204) inleds, och att det, i brottmål liksom i förevarande fall, är från denna tidpunkt som den rimliga tidsfrist som avses i artikel 6.1 EKMR börjar löpa.
- 21 TU har emellertid hävdats att, under de särskilda omständigheterna i detta fall, "tidpunkten för den formella anklagelsen" inte sammanfaller med erhållandet av meddelandet om invändningar, utan med den skriftliga varningen eller med den första begäran om upplysningar.
- 22 Kommissionen har gjort gällande att den första grundens första del bygger på ett missförstånd av innehållet i den överklagade domen. Enligt kommissionen konstaterade förstainstansrätten, i punkt 77 i domen, att det administrativa

förfarandets första skede hade varit orimligt utdraget. Förstainstansrätten tog följaktligen hänsyn till förfarandets första skede i sin bedömning av huruvida den tidsfrist som löpte mellan de första handlingarna i förfarandet och antagandet av det ifrågasatta beslutet var rimlig.

- 23 Kommissionen har hävdad att förstainstansrätten, genom att anse att såväl det administrativa förfarandets första som dess andra skede var utdragna och därefter pröva huruvida ett sådant överskridande av en rimlig tidsfrist hade kränkt TU:s rätt till försvar, agerade i enlighet med domstolens rättspraxis, enligt vilken den omständigheten att orimligt lång tid har förflutit mellan utredningens olika skeden inte automatiskt innebär att principen om en rimlig tidsfrist har kränkts. Det krävs dessutom att de berörda företagen visar att den orimligt långa tiden har kränkt rätten till försvar (dom av den 15 oktober 2002 i de förenade målen C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P och C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, REG 2002, s. I 8375, punkterna 173–178).
- 24 Enligt kommissionen har TU i detta mål inte lagt fram något övertygande bevis till stöd för sitt påstående att den omständigheten att det administrativa förfarandet blev utdraget har medfört en kränkning av rätten till försvar.
- 25 Kommissionen har även understrukit att det framgår av punkterna 87–92 i den överklagade domen att förstainstansrätten, vid prövningen av frågan huruvida den orimligt långa tid för det administrativa förfarandet som den konstaterat hade kränkt TU:s rätt till försvar, undersökte såväl förfarandets första som dess andra skede.
- 26 Kommissionen har i andra hand påpekat att frågan huruvida det är dagen då meddelandet om invändningar skickades eller dagen då den skriftliga varningen erhöles som skall beaktas för att göra TU till föremål för en anklagelse, i den mening

som avses i artikel 6 EKMR, saknar betydelse eftersom det redan av punkterna 76–85 i den överklagade domen klart framgår att förstainstansrätten prövade frågan om iakttagandet av principen om en rimlig tidsfrist med avseende på såväl det administrativa förfarandets första skede, som inleddes med erhållandet av den skriftliga varningen, som dess andra skede.

- 27 Kommissionen har följaktligen föreslagit att den första grundens första del skall underkännas.

— Den första grundens andra del: Den omständigheten att det administrativa förfarandet blev utdraget

- 28 TU har gjort gällande att förstainstansrätten underlät att fastställa vissa bristfälligheter som kommissionen hade gjort sig skyldig till. Bland annat skickades meddelandet om invändningar till FEG och dess medlemmar förs. 57 månader efter det att den skriftliga varningen hade skickats. Enligt TU lät kommissionen således de berörda länge sväva i osäkerhet om de åtgärder som kunde vidtas mot dem.

- 29 Det administrativa förfarandets längd borde ha föranlett förstainstansrätten att redan från början slå fast att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts. Ett så allvarligt åsidosättande av denna tidsfrist borde ha gjort det möjligt för förstainstansrätten att slå fast att det ifrågasatta beslutet inte borde ha antagits som sådant, eftersom det inte kan antas att en berörd person skall sväva i osäkerhet under en så lång period.

- 30 Kommissionen har erinrat om att det av fast rättspraxis följer att den omständigheten att det administrativa förfarandet hade tagit orimligt lång tid endast kan leda till att kommissionens beslut ogiltigförklaras om de berörda företagen visar att överskridandet av den rimliga tidsfristen har utgjort en kränkning av rätten till försvar. Denna fråga prövades av förstainstansrätten i punkterna 87–93 i den överklagade domen, enligt vilka förstainstansrätten drog slutsatsen att det inte fanns något bevis för att TU:s intressen skulle ha kränkts.
- 31 Kommissionen har gjort gällande att syftet med påståendet att förstainstansrätten har underlåtit att konstatera flera fall där den rimliga tidsfristen har åsidosatts är att ifrågasätta den bedömning som denna domstol har gjort av faktiska omständigheter och att påståendet följaktligen inte kan tas upp till sakprövning.

— Den första grundens tredje del: Huruvida rätten till försvar har kränkts

- 32 TU har hävdat att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller i vart fall har motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt, eftersom den förklarade att den omständigheten att det administrativa förfarandet hade pågått orimligt lång tid inte hade inverkat på TU:s rätt till försvar (punkt 79 i den överklagade domen, jämförd med punkterna 93 och 94 i domen).
- 33 TU har även anfört att rätten till försvar påverkades under det skede som föregick erhållandet av meddelandet om invändningar. Företaget har särskilt framhållit de ofördelaktiga följder som det drabbades av till följd av nämnda tidsåtgång när det gäller insamlandet av bevisningen.

- 34 TU anser att bolaget framtogs möjligheten att utföra efterforskningar efter bevis på ett framgångsrikt sätt. Den för stora tidsåtgången gjorde det allt svårare att samla in de friande bevis som begärdes av företaget, trots att det hade agerat med iakttagande av den allmänna försiktighetsprincipen, som det åvilar varje företag att iaktta, såsom förstainstansrätten påpekade i punkt 87 i den överklagade domen.
- 35 Kommissionen anser i första hand att syftet med den första grundens tredje del är att ifrågasätta den bedömning av faktiska omständigheter som förstainstansrätten gjorde i punkterna 87–93 i den överklagade domen och att denna delgrund följaktligen inte kan tas upp till sakprövning.
- 36 Kommissionen har i andra hand kritiserat TU:s argument att den omständigheten att utredningen blev utdragen inte gjorde det möjligt för företaget att utföra sina efterforskningar efter bevis på ett ändamålsenligt sätt. Kommissionen har i detta hänseende erinrat om att dessa argument redan har framställts av TU till förstainstansrätten, som underkände dem i punkterna 87 och 88 i den överklagade domen. De slutsatser som förstainstansrätten kom fram till i dessa punkter har inte alls vederlagts av TU.
- 37 Även CEF har, i sitt svar på meddelandet om överklagandet, gjort gällande att TU:s första grund bygger på en felaktig tolkning av den överklagade domen. Förstainstansrätten gjorde rätt när den, vid bedömningen av om tidsfristen var rimlig, lät sin prövning avse den period som inleddes den dag då begäran om upplysningar skickades, det vill säga den 25 juli 1991.
- 38 CEF har, i fråga om en rimlig tidsfrist och en kränkning av rätten till försvar, hänvisat till punkt 49 i domen av den 17 december 1998 i mål C-185/95 P, Baustahlgewebe mot kommissionen (REG 1998, s. I-8417), och hävdar att förstainstansrätten inte har tillämpat ett felaktigt rättsligt begrepp genom att anse att principen om en rimlig tidsfrist inte har åsidosatts, trots att det administrativa förfarandets första skede var utdraget, såvida det inte visas att det har skett en kränkning av rätten till försvar.

39 CEF anser under alla omständigheter att det i detta fall rör sig om förstainstansrättens konstateranden om faktiska omständigheter, som inte kan prövas på nytt av domstolen. Det bör följaktligen slås fast att den första grunden inte kan tas upp till sakprövning eller, i vart fall, att sökanden inte kan vinna någon framgång med denna grund.

Domstolens bedömning

40 Iakttagandet av en rimlig tidsfrist i handläggningen av administrativa förfaranden som rör konkurrenspolitik är en allmän gemenskapsrättslig princip som säkerställs av gemenskapsdomstolen (domar av den 18 mars 1997, i mål C-282/95 P, Guérin automobiles mot kommissionen, REG 1997, s. I-1503, punkterna 36 och 37, och i det ovannämnda målet Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, punkterna 167–171).

41 Det skall kontrolleras huruvida förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning genom att underkänna argumenten om att kommissionen skulle ha åsidosatt denna princip.

42 Till skillnad från vad FEG har påstått gjorde förstainstansrätten, vid tillämpningen av principen om en rimlig tidsfrist, en åtskillnad mellan det administrativa förfarandets två skeden, det vill säga utredningsskedet, innan meddelandet om invändningar skickas, och resten av det administrativa förfarandet (se punkt 78 i den överklagade domen).

43 Detta tillvägagångssätt är helt förenligt med domstolens rättspraxis. Således har domstolen, i punkterna 181–183 i domen i det ovannämnda målet Maatschappij m. fl. mot kommissionen, bland annat slagit fast att det administrativa förfarandet kan föranleda en prövning av två perioder i följd, som var och en svarar mot en egen

intern logik. Den första perioden, som omfattar tiden fram till meddelandet om invändningar, börjar löpa den dag då kommissionen, vid utövandet av den behörighet som den har fått av gemenskapslagstiftaren, vidtar åtgärder som innebär anklagelser om att en överträdelse skett och som skall göra det möjligt för kommissionen att ta ställning till det fortsatta förfarandet. Den andra perioden omfattar tiden från meddelandet om invändningar till antagandet av det slutliga beslutet. Denna period skall göra det möjligt för kommissionen att slutgiltigt ta ställning till den påtalade överträdelsen.

44 Efter att ha gjort åtskillnad mellan det administrativa förfarandets två skeden prövade förstainstansrätten huruvida vart och ett av dem hade en utdragen karaktär.

45 Beträffande det första skedet konstaterade förstainstansrätten, i punkt 77 i den överklagade domen, att kommissionen, efter att ha skickat en begäran om upplysningar till TU den 25 juli 1991, med stöd av artikel 11 i förordning nr 17, hade väntat mer än tre år för att genomföra de första kontrollerna på plats den 25 juli 1991. Förstainstansrätten förklarade att denna tid var utdragen och en följd av kommissionens passivitet.

46 Beträffande det administrativa förfarandets andra skede konstaterade förstainstansrätten, i punkt 85 i den överklagade domen, att det gick cirka 23 månader från det att förhöret med parterna ägde rum till dess att det ifrågasatta beslutet antogs. Detta är en ansenlig tidsperiod som inte kan läggas TU och FEG till last. Förstainstansrätten drog slutsatsen att kommissionen hade överskridit den tidsfrist som normalt är nödvändig för att anta nämnda beslut.

47 Eftersom konstaterandet att den omständigheten att förfarandet var utdraget, utan att tidsåtgången kunde läggas FEG och TU till last, inte i sig är tillräcklig för att dra slutsatsen att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts, bedömde förstainstans-

rätten vilken inverkan en sådan varaktighet hade på TU:s rätt till försvar. Förutsättningen för ett sådant synsätt följer av punkt 74 i den överklagade domen. Förstainstansrätten slog däri fast att den omständigheten att en rimlig tidsfrist överskridits endast kan utgöra grund för ogiltigförklaring av ett beslut i vilket en överträdelse konstateras, då det fastställts att åsidosättandet av denna princip är till men för de berörda företagens rätt till försvar. Bortsett från detta specifika fall saknar, enligt förstainstansrätten, underlåtenheten att fatta beslut inom en rimlig tidsfrist betydelse för giltigheten av det administrativa förfarandet enligt förordning nr 17.

48 Det är fullt legitimt att tillämpa detta kriterium vid konstaterandet av huruvida principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts. Domstolen har nämligen, i punkt 49 i domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, slagit fast att om det finns något som tyder på att förfarandets varaktighet har inverkat på tvistens lösning, kan det leda till att den överklagade domen upphävs. Samma synsätt återfinns i förstainstansrättens resonemang i samband med vilket den ansåg att den omständigheten att förfarandet vid kommissionen blev utdraget skulle leda till en ogiltigförklaring av det ifrågasatta beslutet, om TU:s rätt till försvar hade äventyrats. Denna hypotes innebär med nödvändighet att det har förekommit en möjlig inverkan på förfarandets utgång.

49 Det finns följaktligen anledning att undersöka förstainstansrättens bedömning av den påstådda kränkningen, i detta sammanhang, av TU:s rätt till försvar.

50 Det framgår av den överklagade domen att denna undersökning inskränker sig till en bedömning av vilken inverkan den omständigheten att det administrativa förfarandets andra skede blev utdraget har haft på utövandet av TU:s rätt till försvar. Förstainstansrätten bedömde bland annat, i punkt 93 i den överklagade domen, att den omständigheten att det administrativa förfarandet drog ut på tiden efter förhöret inte hade inverkat på TU:s och FEG:s rätt till försvar.

- 51 När det gäller det utredningsskede som föregick meddelandet om invändningar konstaterade förstainstansrätten, i punkt 79 i den överklagade domen, att enbart den omständigheten att detta skede i det administrativa förfarandet drog ut på tiden inte i sig kunde utgöra en kränkning av rätten till försvar, eftersom TU och FEG inte var föremål för någon formell anklagelse förrän de hade erhållit meddelandet om invändningar.
- 52 Denna slutsats är riktig, eftersom förstainstansrätten bedömde att det var först efter det att meddelandet om invändningar hade skickats som TU och FEG officiellt informerades om de överträdelse som kommissionen klandrade dem för till följd av sina egna undersökningar. Den bakomliggande tanken med förstainstansrättens resonemang är att det bara är under det administrativa förfarandets andra skede som de berörda företagen kan göra gällande sin rätt till försvar fullt ut, vilket inte är fallet under det skede som föregår meddelandet om invändningar, eftersom kommissionen då inte har riktat någon kritik med anledning av de överträdelse som den påstår att den har kunnat konstatera.
- 53 Genom förstainstansrättens konstaterande i punkt 79 i den överklagade domen beaktas emellertid inte den eventualiteten att den omständigheten att utredningsskedet blev utdraget kunde ha haft en inverkan på utövandet av TU:s rätt till försvar under det administrativa förfarandets andra skede, det vill säga efter det att meddelandet om invändningar hade skickats.
- 54 Den omständigheten att det administrativa förfarandets första skede blir utdraget kan ha en inverkan på de berörda företagens framtida försvarsmöjligheter, bland annat genom att rätten till försvar blir mindre effektiv när den åberopas i ett andra skede i förfarandet. Ju mer tiden förflyter mellan en utredningsåtgärd, såsom i detta fall den skriftliga varningen, och meddelandet om invändningar, desto mer sannolikt blir det nämligen, såsom generaladvokaten påpekade i punkt 123 i sitt förslag till avgörande, att eventuella friande bevis med avseende på de överträdelse som påtalas i meddelandet inte längre kan samlas in eller att så endast svårligen kan ske, i synnerhet sådana friande bevis som utgörs av vittnen. Detta gäller bland annat till

följd av förändringar som kan uppkomma i de styrande organens sammansättning vid de berörda företagen och den omsättning som den övriga personalen vid företagen kan påverkas av. Förstainstansrätten har i sin bedömning av principen om en rimlig tidsfrist inte tillräckligt beaktat denna aspekt av genomförandet av nämnda princip.

- 55 Att iakttagandet av rätten till försvar utgör en grundläggande princip har understrukits vid flera tillfällen (se bland annat dom av den 9 november 1983 i mål 322/81, Michelin mot kommissionen, REG 1983, s. 3461, punkt 7). Eftersom det är av största vikt att nämnda rätt iaktas i sådana förfaranden som det förevarande är det betydelsefullt att förhindra att rätten ohjälpligt kan äventyras på grund av att ett utredningsskede blir utdraget och att denna tidsåtgång kan utgöra hinder för att skaffa fram bevis för att vederlägga ett påstående om att det har förekommit sådana beteenden som kan medföra ansvar för de berörda företagen. Av detta skäl skall prövningen av huruvida utövandet av rätten till försvar eventuellt har hindrats inte inskränkas till själva det skede under vilket denna rätt får full verkan, det vill säga det administrativa förfarandets andra skede. Bedömningen av orsaken till att rätten till försvar eventuellt blir mindre effektiv skall omfatta hela förfarandet och avse dess sammanlagda tidsåtgång.
- 56 Förstainstansrätten gjorde sig således skyldig till en felaktig rättstillämpning i den del den i den överklagade domen inskränkte prövningen av det påstådda åsidosättandet av rätten till försvar på grund av att det administrativa förfarandet blev utdraget till att endast omfatta förfarandets andra skede. Förstainstansrätten underlät att undersöka huruvida den utdragna tiden, som skall tillskrivas kommissionen, för hela det administrativa förfarandet, inklusive det skede som föregick meddelandet om invändningar, kunde inverka på TU:s och FEG:s framtida försvarsmöjligheter, och, särskilt, huruvida TU hade lagt fram övertygande bevis för detta förhållande.
- 57 Av detta följer att överklagandet skall bifallas på TU:s första grund i den del den avser en felaktig rättstillämpning av principen om en rimlig tidsfrist. Följaktligen skall den överklagade domen delvis upphävas, i den del det slås fast att den omständigheten att det administrativa förfarandets första skede blev utdraget inte i sig kunde utgöra en kränkning av TU:s rätt till försvar.

- 58 I enlighet med artikel 61 första stycket i domstolens stadga skall domstolen upphäva förstainstansrättens avgörande, om överklagandet är välgrundat. Domstolen kan då antingen själv slutligt avgöra målet, om detta är färdigt för avgörande, eller återförvisa målet till förstainstansrätten för avgörande.
- 59 Eftersom frågan om den påstådda kränkningen av rätten till försvar, som undersökts med hänsyn till att det administrativa förfarandet blev utdraget, har behandlats i första instans och TU således har haft möjlighet att göra gällande sina argument i detta hänseende, är domstolen i stånd att döma i saken.
- 60 TU har hävdats att den omständigheten att det administrativa förfarandet var utdraget har inverkat på utövandet av rätten till försvar och, följaktligen, på utgången av det förfarande som inletts mot företaget. TU hämmades i sitt försvar redan då det erhöll meddelandet om invändningar.
- 61 Det skall följaktligen prövas huruvida TU på ett tillfredsställande sätt har visat att företaget dagen då meddelandet om invändningar skickades, det vill säga den 3 juli 1996, hade svårigheter att försvara sig mot kommissionens påståenden, svårigheter som var en följd av att det administrativa förfarandet var utdraget.
- 62 TU har för det första påpekat att de överträdelse som kommissionen har påtalat i det ifrågasatta beslutet i huvudsak grundas på protokoll över diskussioner mellan företrädare för FEG, NAVEG och TU. I ett visst antal fall är det emellertid så, att de anställda i TU som vid den aktuella tidpunkten deltog i dessa diskussioner sedan länge inte arbetar i detta företag. Det är således några år sedan deltagarna i de regionala mötena vid FEG, Van Hulten, de Beun, Romein och Van Wingen, lämnade

TU, antingen därför att de har gjort gällande sin pensionsrätt eller på grund av sjukdom. Coppoolse, som åsyftas i skälen 65 och 69 i nämnda beslut i egenskap av ordförande för FEG, inom vilken han företrädde TU, arbetar inte längre, sedan år 1989, i detta företag. Sedan den 1 juni 1992 arbetar Coppoolse inte ens i företaget Schotman, TU:s moderbolag.

63 TU har hävdad att det vid avsaknaden av dessa personer rimligen inte kan krävas att företaget skall rekonstruera exakt det sammanhang i vilket diskussionerna förekom vid den aktuella tidpunkten, i syfte att försvara sig mot den kritik som framställts av kommissionen i meddelandet om invändningar.

64 I detta hänseende konstaterar domstolen att TU i sin talan vid förstainstansrätten underlät att ange vilken dag nämnda personer lämnade företaget och vilka omständigheter som var ämnade att visa att det den 3 juli 1996 inte längre var möjligt att erhålla upplysningar från dessa personer. De argument som TU har anfört i fråga om skälen till varför det var av avgörande betydelse att närma sig nämnda personer för utövandet av rätten till försvar är likaså vaga. TU har inte angett vilka specifika invändningar som skulle ha kunnat vederläggas med hjälp av dessa personers närvaro.

65 TU har för det andra åberopat elva protokoll över möten som kommissionen har lagt till grund för att fastställa att det fanns ett kollektivt exklusivt handelsavtal. Av de personer som närvarade vid vissa av dessa möten kan tre inte längre utnyttjas av TU, nämligen Vos (samtal mellan TU och företaget Holec), Van der Kaay (närvarande vid FEG:s möte för regionen Zuid-Nederland den 14 februari 1990) och Van Nieuwenhof (närvarande vid mötet för samma region den 28 maj 1991).

66 TU har hävdad att även om företaget var i stånd att be om de berördas medverkan, är det ändå omöjligt att rekonstruera diskussioner fem till åtta år efter det att de har ägt rum.

- 67 Det skall i detta hänseende erinras om att meddelandet om invändningar skickades till TU den 3 juli 1996. TU har emellertid varken angett vilken dag de tre berörda personerna lämnade företaget eller varför den omständigheten att deras medverkan inte längre kan efterfrågas skulle kunna äventyra TU:s möjligheter att försvara sig mot kommissionens invändningar.
- 68 Det är dessutom utrett att TU, åtminstone vid FEG:s möte för regionen Zuid-Nederland den 14 februari 1990, inte bara företrädde av Van der Kaay, utan också av andra personer som företrädde detta företag och vars medverkan företaget inte har angett att det inte kan utnyttja.
- 69 Det framgår av det ovan anförda att TU inte, med stöd av övertygande bevisning, har kunnat visa att den omständigheten att det skede i det administrativa förfarandet som föregick meddelandet om invändningar var utdraget kunde medföra en kränkning av rätten till försvar och att dess möjligheter att försvara sig effektivt redan hade hämmats dagen då meddelandet skickades.
- 70 TU har med sin argumentering inte kunnat påvisa någon kränkning av rätten till försvar, vilket skall prövas mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall.
- 71 TU kan således inte vinna någon framgång med den grund som den åberopade till stöd för sin talan vid förstainstansrätten som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts. Denna grund skall följaktligen underkännas.
- 72 Följaktligen kan inte TU:s talan vid förstainstansrätten bifallas på nämnda grund.

Den andra grunden: Påståendet att friande bevis från tiden efter den skriftliga varningen hade underkänts

Parternas argument

- 73 TU anser att motiveringen till den överklagade domen i sig är motsägelsefull och att motiveringen följaktligen är bristfällig på grund av att det är tvetydigt vilken vikt förstainstansrätten har tillmätt dagen för delgivningen av den skriftliga varningen.
- 74 Å ena sidan ansåg förstainstansrätten, i punkt 79 i den överklagade domen, att dagen för delgivningen av meddelandet om invändningar utgjorde den dag från och med vilken TU var föremål för en formell anklagelse. Det följer av detta synsätt att TU dessförinnan inte behövde försvara sig, eftersom det ännu inte hade framställts någon formell anklagelse mot bolaget. Förstainstansrätten beaktade följaktligen inte den period som föregick meddelandet om invändningar vid bedömningen av huruvida kommissionen hade iakttagit principen om en rimlig tidsfrist innan den antog det ifrågasatta beslutet.
- 75 Å andra sidan följer det av punkterna 196 och 208 i den överklagade domen att förstainstansrätten ansåg att TU i realiteten var föremål för en anklagelse från och med erhållandet av den skriftliga varningen eller i vart fall från och med erhållandet av den första begäran om upplysningar. Förstainstansrätten underkände således, utan någon förklaring, friande bevis från tiden efter erhållandet av den skriftliga varningen.
- 76 Enligt TU finns det en allvarlig brist i motiveringen till den överklagade domen och förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en kränkning av rätten till försvar.

- 77 Kommissionen har gjort gällande att den andra grund som TU har åberopat till stöd för sitt överklagande bygger på felaktiga antaganden.
- 78 För det första tog förstainstansrätten hänsyn till den period som föregick meddelandet om invändningar i sin bedömning av huruvida tidsfristen mellan de första handlingarna i det administrativa förfarandet och antagandet av det ifrågasatta beslutet var rimlig.
- 79 För det andra har kommissionen gjort gällande att förstainstansrätten prövade de handlingar och argument som hade åberopats av TU och konstaterade att de inte hade det bevisvärde som bolaget hade gjort gällande. Enligt kommissionen fäste förstainstansrätten, i sin bedömning, vikt vid det förhållandet att de handlingar som TU stödde sig på hade upprättats först efter det att samtliga berörda hade informerats om att kommissionen hade inlett ett administrativt förfarande.
- 80 Kommissionen anser att syftet med denna grund är att domstolen skall pröva förstainstansrättens bedömning av faktiska omständigheter avseende bevisvärdet hos handlingarna i målet och att grunden följaktligen inte kan tas upp till sakprövning.

Domstolens bedömning

— Inledande synpunkter

- 81 Det skall erinras om gränserna för den domstolsprövning som domstolen gör inom ramen för ett överklagande.

- 82 Det följer av artiklarna 225 EG och 58 första stycket i domstolens stadga att förstainstansrätten är dels ensam behörig att fastställa de faktiska omständigheterna, utom då det av handlingarna i målet framgår att de fastställda omständigheterna är materiellt oriktiga, dels ensam behörig att bedöma dessa omständigheter. När förstainstansrätten har fastställt eller bedömt de faktiska omständigheterna, är domstolen enligt artikel 225 EG behörig att pröva förstainstansrättens rättsliga bedömning av dessa omständigheter och de rättsliga följderna därav (se bland annat domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 23, och domen av den 6 april 2006 i mål C-551/03 P, General Motors mot kommissionen, REG 2006, s. I-3173, punkt 51).
- 83 Domstolen är således varken behörig att fastställa vilka faktiska omständigheter som är relevanta eller, i princip, att bedöma den bevisning som förstainstansrätten har godtagit till stöd för dessa omständigheter. När bevisningen har förebringats på rätt sätt och när de allmänna rättsgrundsatser och processuella regler som är tillämpliga i fråga om bevisbördan och bevisningen har iakttagits, är det endast förstainstansrätten som skall bedöma vilket värde som uppgifterna i målet skall tillmätas. Med förhåll för det fall att bevisningen har missuppfattats, utgör denna bedömning således inte en rättsfråga som i sig är underställd domstolens prövning (domarna i de ovannämnda målen Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 24, och General Motors mot kommissionen, punkt 52).
- 84 Det skall även erinras om att frågan huruvida motiveringen av en av förstainstansrättens domar är motsägelsefull eller otillräcklig utgör en rättsfråga vilken som sådan kan åberopas i mål om överklagande (dom av den 7 maj 1998 i mål C-401/96 P, Somaco mot kommissionen, REG 1998, s. I-2587, punkt 53, och av den 13 december 2001 i mål C-446/00 P, Cubero Vermurie mot kommissionen, REG 2001, s. I-10315, punkt 20).
- 85 Det framgår av fast rättspraxis att motiveringsskyldigheten för övrigt inte innebär någon skyldighet för förstainstansrätten att lämna en uttömmande redogörelse för vart och ett av de resonemang som parterna i tvisten fört. Motiveringen kan alltså vara underförstådd på villkor att den ger de berörda personerna möjlighet att få reda på skälen till varför de ifrågavarande åtgärderna har vidtagits, och att den behöriga domstolen kan få tillräckligt underlag för att utöva sin kontroll (se, för ett liknande

resonemang, dom av den 7 januari 2004 i de förenade målen C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, REG 2004, s. I-123, point 372).

— Prövning av den andra grunden

⁸⁶ Den andra grunden kan tas upp till sakprövning, eftersom TU avser att visa att den överklagade domens motivering är otillräcklig eller till och med motsägelsefull i fråga om underkännandet av vissa handlingars bevisvärde.

⁸⁷ TU och FEG ifrågasatte, inom ramen för sin respektive talan vid förstainstansrätten, de handlingar som kommissionen hade hänvisat till i det ifrågasatta beslutet såsom exempel för genomförandet av ett gentlemen's agreement mellan NAVEG och FEG angående leveranserna till medlemmarna i FEG (nedan kallat gentlemen's agreement). I detta sammanhang åberopades bland annat två skrivelser från företaget Spaanderman Licht, som är medlem i NAVEG.

⁸⁸ Förstainstansrätten prövade dessa skrivers bevisvärde i punkterna 196 och 208 i den överklagade domen.

⁸⁹ Vad särskilt gäller skrivelsen av den 14 augusti 1991 bedömde förstainstansrätten, i nämnda punkt 196, dess bevisvärde genom att jämföra dess lydelse med det sammanhang i vilket skrivelsen hade avfattats. Förstainstansrätten påpekade för det första att denna skrivelse var riktad till NAVEG som svar på en fråga som den sistnämnda hade ställt två dagar tidigare. Det var således NAVEG som hade tagit initiativet till att förhöra Spaanderman Licht om skälet till varför detta företag inte

sålde till CEF. Förstainstansrätten anförde för det andra att denna skrivelse hade upprättats efter det att kommissionen hade skickat begäran om upplysningar till FEG och TU den 25 juli 1991, och därför inte kan anses vara övertygande.

- 90 Vad gäller skrivelsen av den 22 maj 1991 från Spaanderman Licht till CEF, konstaterade förstainstansrätten att det förstnämnda företaget endast angav att det inte önskade utvidga sitt nätverk av återförsäljare. Förstainstansrätten påpekade emellertid att denna skrivelse hade upprättats efter det att kommissionens undersökning redan påbörjats.
- 91 Det framgår således av punkterna 196 och 208 i den överklagade domen att förstainstansrätten har gett en tillräcklig motivering till varför den ansåg att nämnda skrivelser inte var övertygande och till varför de underkändes som friande bevis.
- 92 Vad beträffar TU:s påstående att motiveringen till den överklagade domen är motsägelsefull kan det konstateras, såsom generaladvokaten påpekade i punkt 27 i sitt förslag till avgörande, att eftersom det inte finns något som helst samband mellan bedömningen av om tidsåtgången för det administrativa förfarandet har varit rimlig och värderingen av bevisvärdet hos de handlingar som getts in till förstainstansrätten såsom bevisning, kan nämnda dom inte anses vara motsägelsefull.
- 93 Bevisvärdet hos de handlingar som har getts in till förstainstansrätten såsom bevisning, vilket det ankommer på förstainstansrätten att bedöma, är inte heller beroende av det skede i det administrativa förfarandet under vilket de har upprättats. Såsom generaladvokaten påpekade i punkt 28 i sitt förslag till avgörande skall detta bevisvärde alltid prövas med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Det framgår av punkterna 196 och 208 i den överklagade domen att det förhållandet att kommissionen redan hade inlett sin utredning inte var det enda skälet till att förstainstansrätten underkände bland annat skrivelserna av den 22 maj och den 14 augusti 1991 från Spaanderman Licht på den grunden att de inte kunde vederlägga kommissionens bevis för genomförandet av gentlemen's agreement.

Punkterna 196 och 208 i den överklagade domen kan följaktligen inte tolkas på så sätt att det ligger i sakens natur att en handling som upprättas då kommissionens utredning redan har inletts inte kan tillmätas något bevisvärde.

- 94 Med hänsyn till det föregående konstaterar domstolen att överklagandet inte kan bifallas på den andra grunden.

Den tredje grunden: TU:s deltagande i de överträdelser som hade konstaterats av kommissionen

- 95 TU har klandrat förstainstansrätten för att ha gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller, i vart fall, för att ha motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt i den del den, i punkterna 367 och 379 i domen, slog fast att kommissionen hade fog för att påtala att TU hade deltagit aktivt i de överträdelser som avsåg det kollektiva exklusiva handelsavtalet och i FEG:s prisavtal. Den tredje grunden består av tre delar.

Den tredje grundens första del: TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet

— Parternas argument

- 96 TU har genom den tredje grundens första del gjort gällande att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller, i vart fall, har motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt genom att bedöma att företaget hade deltagit aktivt i det kollektiva exklusiva handelsavtalet i form av gentlemen's agreement.

- 97 För det första bortsåg förstainstansrätten från såväl FEG:s sätt att fungera internt som den nederländska associationsrättsliga lagstiftningen.
- 98 TU har i detta hänseende påpekat att företaget vid förstainstansrätten påpekade att det i rättsligt hänseende inte kunde utöva något inflytande på FEG:s beslut. TU har angett att förstainstansrätten, trots denna förklaring, i punkt 352 i den överklagade domen slog fast att varken de invändningar som företaget hade framställt mot kommissionens uppfattning om att TU deltog aktivt i det kollektiva exklusiva handelsavtalet eller företagets invändningar om FEG:s sätt att fungera internt och om den nederländska associationsrättsliga lagstiftningen var relevanta.
- 99 Förstainstansrättens bedömning i detta avseende är obegriplig, eftersom den, i punkt 356 i den överklagade domen, ansåg att just FEG:s sätt att fungera internt faktiskt var relevant vid bedömningen av den roll som TU spelade i driften av sammanslutningens verksamhet.
- 100 Kommissionen har i detta hänseende gjort gällande att påståendet att punkterna 352 och 356 i den överklagade domen är motsägelsefulla bygger på en felaktig tolkning av domen.
- 101 Enligt kommissionen ansåg förstainstansrätten således, i punkt 352 i den överklagade domen, att TU inte med framgång kunde hänvisa till FEG:s sätt att fungera internt eller till bestämmelserna i den nederländska associationsrättsliga lagstiftningen för att hävda att företaget inte deltog i de överträdelser som hade konstaterats. Kommissionen har gjort gällande att förstainstansrätten underströk att endast det som verkligen hade inträffat skulle beaktas, och inte det som var formellt möjligt eller tillåtet.

- 102 Förstainstansrätten ansåg dessutom, i punkt 356 i den överklagade domen, genom att grunda sig på just en bedömning av vilken roll som TU faktiskt hade spelat i driften av FEG, att företaget faktiskt hade deltagit i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.
- 103 TU anser, för det andra, att förstainstansrättens resonemang i punkt 353 i den överklagade domen är obegripligt. Genom detsamma bekräftas det kriterium som kommissionen tillämpade i det ifrågasatta beslutet, enligt vilket FEG:s och TU:s intressen sammanföll. Enligt TU visar inte det förhållandet att företaget är en av de mest betydelsefulla medlemmarna i FEG att TU:s och sammanslutningens "intressen sammanföll på ett naturligt sätt".
- 104 Det kriterium som grundas på att intressena sammanfaller är inte relevant i detta fall. Förstainstansrätten borde därför ha prövat huruvida det fanns en gemensam vilja mellan TU och FEG.
- 105 Kommissionen har i detta fall hävdade att förstainstansrättens konstaterande att FEG:s och TU:s intressen sammanföll inte uteslutande grundas på det förhållandet att TU var en av de mest betydelsefulla medlemmarna i FEG. Enligt kommissionen framgår det av punkt 356 i den överklagade domen att förstainstansrätten även tog hänsyn till att en företrädare för TU under flera år ingick i FEG:s styrelse, varvid denne under en viss tid även ansvarade för ordförandeskapet i sammanslutningen, och till att företaget även var starkt representerat i flera produktkommittéer.
- 106 Kommissionen har även kritiserat TU:s ståndpunkt att förstainstansrätten var skyldig att undersöka om det fanns en gemensam vilja mellan TU och FEG. Kommissionen har anfört att förstainstansrätten prövade huruvida TU hade deltagit i det kollektiva exklusiva handelsavtalet och att den av detta drog slutsatsen att så var fallet, vilket räcker för att det skall anses att TU har gjort sig skyldig till en överträdelse.

- 107 TU har för det tredje hänvisat till förstainstansrättens konstaterande i punkt 356 i den överklagade domen, enligt vilket företaget ”är ett av de mest betydelsefulla företagen i FEG” och enligt vilket ”[d]et är därför som vissa av dess chefer och anställda [ingick] i FEG:s styrelse och deltog i överläggningarna i denna samman slutnings organ mellan år 1985 och år 1995”. TU anser att ett sådant konstaterande inte räcker för att visa att företaget ”aktivt” deltog i den överträdelse som avses i artikel 1 i det ifrågasatta beslutet.
- 108 Kommissionen borde i detta fall ha undersökt om TU på något annat sätt hade uttryckt sitt godkännande av beteendet hos ”dess” företrädare i FEG:s styrelse och, följaktligen, godkännandet av FEG:s politik samt av politikens genomförande. Kommissionen vidtog ingen sådan åtgärd och förstainstansrätten gjorde följaktligen en felaktig rättslig bedömning i detta avseende.
- 109 Kommissionen har i detta hänseende gjort gällande att det är uppenbart att TU har felbedömt all den bevisning som förstainstansrätten har prövat i punkterna 356–361 i den överklagade domen. Kommissionen har påpekat att förstainstansrätten i nämnda punkter fastställde att TU hade deltagit i gentlemen’s agreement. Företaget hade härvid inte bara närvarat vid de möten där detta avtal hade diskuterats, utan att ta avstånd från ett sådant avtal. TU hade också varit direkt inblandat i utarbetandet och genomförandet av avtalet, i egenskap av ledamot av FEG:s styrelse.
- 110 Av detta följer att förstainstansrätten tillämpade ett korrekt rättsligt kriterium vid sin bedömning av huruvida TU skulle anses ha deltagit i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.

— Domstolens bedömning

- 111 TU har genom den tredje grundens första del i huvudsak ifrågasatt de rättsliga kriterier som förstainstansrätten lade till grund för bedömningen av den bevisning

som kommissionen hade lagt fram till styrkande av TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet. Eftersom bedömningen av huruvida ett företag skall anses ha gjort sig skyldigt till en överträdelse är en rättsfråga, ankommer det på domstolen att pröva huruvida förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning genom att bedöma att kommissionen med fog kunde anse att TU på ett aktivt sätt hade deltagit i ett sådant konkurrensbegränsande beteende.

- 112 TU har inom ramen för den tredje grundens första del även påtalat den överklagade domens bristfälliga motivering i flera avseenden som rör företagets deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.
- 113 Av detta följer att den tredje grundens första del kan tas upp till sakprövning.
- 114 Enligt domstolens fasta rättspraxis räcker det att kommissionen visar att det berörda företaget har deltagit i möten under vilka konkurrensbegränsande avtal har ingåtts, utan att tydligt ta avstånd från dessa avtal, för att påvisa att företaget har deltagit i den konkurrensbegränsande samverkan. Om det är utrett att ett företag har deltagit i sådana möten, åvilar det företaget att anföra omständigheter som visar att det inte deltog i mötena med någon som helst konkurrensbegränsande inställning genom att styrka att det hade förklarat för sina konkurrenter att det deltog i mötena med en annan inställning än den som konkurrenterna hade (se domarna av den 8 juli 1999 i mål C-49/92 P, kommissionen mot Anic Partecipazioni, REG 1999, s. I-4125, punkt 96, och mål C-199/92 P, Hüls mot kommissionen, REG 1999, s. I-4287, punkt 155).
- 115 Det framgår av punkterna 359–361 i den överklagade domen att det är dessa principer som förstainstansrätten har lagt till grund för sin bedömning av den bevisning som kommissionen hade lagt fram till stöd för sitt konstaterande angående TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet. I sin prövning utgick förstainstansrätten inte alls från antagandet att ett företags anslutning till en

yrkessammanslutning automatiskt innebär att företaget skall göras ansvarigt för olika rättsstridiga beteenden som sammanslutningen har gjort sig skyldig till. Det framgår i detta hänseende klart av punkt 355 i nämnda dom att förstainstansrätten tillämpade ett kriterium enligt vilket företaget självt skall ha deltagit i överträdelsen.

- 116 Förstainstansrätten konstaterade, i punkt 357 i den överklagade domen, att kommissionen hade samlat in uppgifter som visar att det fanns ett gentlemen's agreement. Enligt förstainstansrätten hade kommissionen samlat in skriftliga uppgifter om kontakter mellan FEG och NAVEG då gentlemen's agreement nämndes. Dessa uppgifter omfattar en period som inleddes den 11 mars 1986 genom ett möte mellan NAVEG:s och FEG:s styrelser. Kommissionen har även hänvisat till det meningsutbyte som skedde mellan dessa styrelser i möten den 28 februari 1989 och den 25 oktober 1991, samt i en skrivelse från FEG till NAVEG av den 18 november 1991.
- 117 Vad beträffar TU:s eget deltagande i gentlemen's agreement, konstaterade förstainstansrätten, i punkt 358 i den överklagade domen, att även om TU, bland de av FEG:s och NAVEG:s styrelsemöten som hade åberopats av kommissionen, varken närvarade eller företrädde vid mötet den 28 februari 1989, hade FEG ändå upprättat ett protokoll över detta möte. Förstainstansrätten konstaterade även att det inte hade bestritts att TU närvarade vid andra möten (den 11 mars 1986 och den 25 oktober 1991) eller att det företrädde vid FEG:s styrelsemöte år 1991.
- 118 Förstainstansrätten drog, i punkt 360 i den överklagade domen, slutsatsen att eftersom det inte hade visats att ett avståndstagande hade skett och, i ännu högre grad, eftersom TU deltog i egenskap av ledamot av FEG:s styrelse, måste TU anses ha deltagit i gentlemen's agreement.
- 119 Av detta följer att förstainstansrätten inte hade gjort sig skyldig till någon felaktig rättstillämpning vid sin bedömning av huruvida TU hade deltagit i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.

- 120 Domstolen skall även pröva de argument som TU har anfört till stöd för påståendet att den överklagade domen är bristfällig i vissa avseenden som rör företagets deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.
- 121 Vad för det första gäller TU:s argument om den påstådda motsättningen mellan punkterna 352 och 356 i den överklagade domen, framgår det av en noggrann läsning av dessa punkter att de inte är motsägelsefulla.
- 122 Således framgår det av punkt 350 i den överklagade domen att förstainstansrätten prövade de invändningar som TU hade framställt för att vederlägga bevisen för att företaget hade deltagit aktivt i överträdelserna. Det framgår däri även att förstainstansrätten med denna prövning avsåg att avgöra frågan huruvida kommissionen på ett tillfredsställande sätt hade visat att företaget hade deltagit i de överträdelser som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet.
- 123 Vad beträffar TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet underkände förstainstansrätten, i punkt 352 i den överklagade domen, argumenteringen enligt vilken detta företag inte kunde utöva något inflytande på FEG:s beslut. Förstainstansrätten konstaterade att TU:s argument om FEG:s sätt att fungera internt och den nederländska associationsrättsliga lagstiftningen inte var relevant. Det var enligt förstainstansrätten avgörande att fastställa huruvida TU deltog i gentlemen's agreement och inte huruvida ett sådant deltagande var tillåtet enligt FEG:s stadgar eller den nederländska associationsrättsliga lagstiftningen.
- 124 Detta resonemang grundas med fog på nödvändigheten av att visa huruvida TU faktiskt deltog i gentlemen's agreement och inte bara huruvida ett sådant deltagande var möjligt.

- 125 Det var just genom ett sådant resonemang som förstainstansrätten, vid prövningen av frågan huruvida TU faktiskt hade deltagit i det kollektiva exklusiva handelsavtalet, ansåg att det var relevant att vissa av TU:s chefer och anställda ingick i FEG:s styrelse och, i punkt 356 i den överklagade domen, hänvisade till sammanslutningens stadgar för att erinra om att detta organ utgjorde sammanslutningens allmänna ledning.
- 126 Den överklagade domens motivering är följaktligen inte motsägelsefull i detta avseende.
- 127 Vad för det andra gäller kritiken av punkt 353 i den överklagade domen, noterar domstolen att förstainstansrättens konstaterande att FEG:s och TU:s intressen sammanföll inte bara grundas på det förhållandet att TU var ett av de mest betydelsefulla medlemsföretagen i FEG. Det framgår nämligen av punkt 356 i domen att förstainstansrätten även tog hänsyn till att en företrädare för TU under flera år ingick i sammanslutningens styrelse, till att denne företrädare under en viss tid ansvarade för ordförandeskapet i sammanslutningen och till att TU var starkt representerat i flera produktkommittéer.
- 128 Vad beträffar den nämnda nödvändigheten för förstainstansrätten av att undersöka huruvida det fanns en gemensam vilja mellan TU och FEG, kan det konstateras att eftersom förstainstansrätten prövade huruvida TU faktiskt hade deltagit i gentlemen's agreement och drog slutsatsen att så var fallet, var villkoret för att nämnda företag skulle kunna göras ansvarigt för överträdelsen uppfyllt.
- 129 Mot bakgrund av det föregående kan överklagandet inte bifallas på den tredje grundens första del.

Den tredje grundens andra del: TU:s deltagande i utvidgningen av tillämpningsområdet för det kollektiva exklusiva handelsavtalet

— Parternas argument

- 130 TU har gjort gällande att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller, i vart fall, har motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt genom att bedöma huruvida företaget hade deltagit aktivt i FEG:s, eller åtminstone dess medlemmars, samordnade förfaranden — och, om så ansågs vara fallet, under hur lång tid — förfaranden som syftade till att företag som inte var medlemmar i NAVEG skulle ansluta sig till gentlemen's agreement.
- 131 Det togs inte någon hänsyn till att TU för sista gången den 2 juli 1991 hade utövat påtryckningar för att en tillverkare som inte var medlem i NAVEG inte skulle leverera elektroteknisk materiel till företag som inte var medlemmar i FEG. TU har gjort gällandet att det således är felaktigt att, såsom förstainstansrätten gjorde, underförstått påstå att företaget aktivt hade medverkat i den överträdelse som avses i artikel 1 i det ifrågasatta beslutet efter den 2 juli 1991. TU har därtill gjort gällande att den överklagade domen i detta avseende i vart fall är bristfälligt motiverad. Kommissionen har inte kunnat konstatera något sådant agerande från TU:s sida efter nämnda dag.
- 132 I detta hänseende har kommissionen gjort gällande att TU avser att ifrågasätta förstainstansrättens bedömning av faktiska omständigheter med avseende på dagen den 2 juli 1991 och att det av fast rättspraxis följer att en deltagare i ett förbjudet avtal anses vara ansvarigt för avtalet till dess att han offentligt har tagit avstånd från dess innehåll, vilket TU aldrig har gjort.
- 133 Kommissionen har, enbart i andra hand, påpekat att TU har bortsett från förstainstansrättens konstaterande, i punkt 366 i den överklagade domen, att TU

inte bara självt utan senare även ”i samråd med andra FEG-medlemmar” utövade påtryckning på företaget som inte tillhörde NAVÉG. Konstaterandet är ytterligare ett skäl för att hålla TU ansvarigt för överträdelsen för hela den period under vilken den begicks.

— Domstolens bedömning

- 134 Den tredje grundens andra del kan tas upp till sakprövning, eftersom syftet med den i huvudsak är att ifrågasätta de rättsliga kriterier på grundval av vilka förstainstansrätten prövade den bevisning som kommissionen hade lagt fram till styrkande av TU:s deltagande i det kollektiva exklusiva handelsavtalet.
- 135 Med denna delgrund har det emellertid bortsetts från de slutsatser som förstainstansrätten kom fram till i punkterna 365–376 i den överklagade domen.
- 136 Förstainstansrätten konstaterade således, i punkt 365 i nämnda dom, att TU var en av de mest betydelsefulla medlemmarna i FEG och att det därför var kontinuerligt representerat i FEG:s styrelse under perioden åren 1985–1995, med undantag för år 1990. Förstainstansrätten konstaterade även att TU i denna egenskap hade deltagit direkt i utarbetandet av FEG:s politik och/eller hade informerats om diskussionerna mellan denna sammanslutning och NAVÉG rörande det kollektiva exklusiva handelsavtalet, utan att någonsin sträva efter att offentligt ta avstånd från detsamma.
- 137 Förstainstansrätten tillade, i punkt 366 i den överklagade domen, att det med tillräcklig styrka framgick av de bevis som hade bedömts av kommissionen i punkterna 53–70 i det ifrågasatta beslutet att TU spelade en särskilt viktig roll i det

samordnade förfarandet genom att utvidga tillämpningsområdet för det kollektiva exklusiva handelsavtalet till att även omfatta vissa leverantörer som inte tillhörde NAVEG. Förstainstansrätten konstaterade att TU såväl självt som i samråd med andra medlemmar i FEG hade utövat påtryckning på dessa företag för att de inte skulle leverera till konkurrerande grossister som inte var medlemmar i FEG.

138 Eftersom förstainstansrätten, som ett led i sin suveräna behörighet att bedöma de faktiska omständigheterna, varvid denna bedömning inte kan prövas på nytt inom ramen för ett överklagande och vars materiella riktighet inte har ifrågasatts av TU, fastställde att sådana påtryckningar hade utövats, drar domstolen den slutsatsen att förstainstansrätten inte gjorde sig skyldig till någon felaktig rättstillämpning genom att anse att kommissionen hade fog för att fastställa att TU hade deltagit i utvidgningen av tillämpningsområdet för det kollektiva exklusiva handelsavtalet även efter den 2 juli 1991. För att kunna dra en sådan slutsats hade förstainstansrätten grundat sig på TU:s egen roll i överträdelsen. Det har i detta hänseende inte heller kunnat konstateras någon bristfällig motivering.

139 Mot denna bakgrund kan överklagandet inte bifallas på den tredje grundens andra del.

Den tredje grundens tredje del: TU:s deltagande i överträdelsen i fråga om priser

— Parternas argument

140 TU har gjort gällande att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller, i vart fall, har motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt genom att bedöma att kommissionen med fog kunde hålla företaget ansvarigt för den överträdelse som avses i artikel 2 i det ifrågasatta beslutet beträffande prisavtalen, på grund av att företaget hade deltagit aktivt i dessa avtal.

- 141 TU har kritiserat förstainstansrättens påstående, i punkt 371 i den överklagade domen, att "TU ... inte med framgång [kan] påstå att den överträdelse som avses i artikel 2 [i det ifrågasatta beslutet] på grund av sin art enbart berör FEG och att TU därför inte kan göras ansvarigt för denna".
- 142 TU har klandrat förstainstansrätten för att den underförstått ansåg att företaget hade deltagit i ett samordnat förfarande genom att tillämpa två bindande beslut, varav det ena avsåg priser och det andra avsåg publikationer. TU har av innehållet i punkt 376 i den överklagade domen dragit slutsatsen att förstainstansrätten ansåg att den omständigheten att TU var medlem i FEG i sig räckte för att göra företaget ansvarigt för överträdelsen.
- 143 TU har gjort gällande att det förhållandet att ett företag är medlem i en företagsammanslutning som överträder konkurrensreglerna i sig inte räcker för att göra medlemmen ansvarig för överträdelsen. Enligt TU krävs det att det i detta fall finns en individuell verksamhet som kan påvisas och på grundval av vilken man kan sluta sig till att den berörda medlemmen i sammanslutningen har uttryckt sin vilja att delta i överträdelsen i fråga.
- 144 Genom att inte undersöka i vilken mån TU faktiskt hade deltagit i den överträdelse som avses i artikel 2 i det ifrågasatta beslutet, har förstainstansrätten gjort sig skyldig till en felaktig rättsillämpning eller, i vart fall, i detta avseende motiverat den överklagade domen på ett obegripligt sätt.
- 145 I detta hänseende har kommissionen gjort gällande att den tredje grundens tredje del bygger på en felaktig tolkning av punkt 371 i den överklagade domen.

146 Enligt kommissionen erinrade förstainstansrätten, i nämnda punkt 371, om att TU enligt artikel 3 i det ifrågasatta beslutet var ansvarigt för överträdelsen i fråga, särskilt genom att ta aktiv del i överträdelsen. Kommissionen har understrukit att förstainstansrätten, i punkt 349 i den överklagade domen, underkände TU:s argument att det ansågs vara ansvarigt för överträdelserna endast av det skälet att det var medlem i FEG. Underkännandet framgick uttryckligen av punkterna 351–371 i domen, i vilka förstainstansrätten, på grundval av den tillgängliga bevisningen — och inte endast på grundval av det förhållandet att TU var anslutet till FEG — slog fast att TU kunde hållas ansvarigt för de två överträdelser som hade konstaterats i nämnda beslut.

— Domstolens bedömning

147 Såsom generaladvokaten anförde i punkt 51 i sitt förslag till avgörande har förstainstansrätten ingalunda utgått från att TU i egenskap av medlem i FEG automatiskt är ansvarigt för sammanslutningens rättsstridiga beteende.

148 I punkterna 373–379 i den överklagade domen prövar förstainstansrätten tvärtom TU:s eget och aktiva deltagande i den överträdelse som avser fastställande av priser.

149 Förstainstansrätten kan följaktligen inte klandras för att ha gjort sig skyldig till någon felaktig rättstillämpning. Den överklagade domen är i detta avseende dessutom tillräckligt motiverad.

150 Av det föregående följer att överklagandet inte kan bifallas på den tredje grundens tredje del. Den tredje grunden skall följaktligen underkännas i dess helhet.

Den fjärde grunden: Fastställandet av hur länge de överträdelse som kommissionen har klandrat TU för har pågått

151 TU har med sin fjärde grund, som består av tre delar, hävdade att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning eller, i vart fall, motiverat den överklagade domen på ett otillräckligt sätt när det gäller hur länge var och en av de överträdelse som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet har pågått. Samma perioder har felaktigt lagts till grund för att beräkna hur länge den överträdelse som avses i artikel 3 i samma beslut har pågått.

152 TU har riktat kritik mot innehållet i punkt 413 i den överklagade domen, i vilken förstainstansrätten ansåg ”att de olika delarna i de överträdelse som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet pågått i åtta, femton, nio, fyra och sex år”.

Den fjärde grundens första del: Frågan hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet hade varit

— Parternas argument

153 TU har hävdade att förstainstansrätten felaktigt slog fast att den överträdelse som avses i artikel 1 i det ifrågasatta beslutet till sin art var fortlöpande och att den pågick från och med den 11 mars 1986 till och med den 25 februari 1994. I detta hänseende har TU hänvisat till punkt 406 i den överklagade domen, i vilken förstainstansrätten slog fast att de överträdelse som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet ”till sin art” är fortlöpande, med motiveringen att ”[d]e händelser som rör utvidgningen av det kollektiva exklusiva handelsavtalet och FEG:s utskick av prisrekommendationer ... inte [utgör] självständiga överträdelse. Det rör sig om delar av ... överträdelse ...”. Förstainstansrätten grundade sig felaktigt på ”indicier”, eftersom den för detta ändamål saknade direkt bevisning.

154 TU anser dessutom att förstainstansrätten, i punkt 408 i den överklagade domen, inte har förklarat varför det inte desto mindre kunde anses vara frågan om ett kollektivt exklusivt handelsavtal mellan FEG och NAVEG under perioden den 11 mars 1986–25 februari 1994, när det saknades bevis för att det fanns ett sådant avtal under vissa perioder mellan dessa datum. Således finns det inte något bevis för en sådan överträdelse

- för perioden mellan den 11 mars 1986, då det möte hölls under vilket FEG och NAVEG för första gången talade om ”överenskommelserna mellan de båda sammanslutningarna”, och den 28 februari 1989, då de två sammanslutningarnas styrelser för första gången efter nämnda möte talade om gentlemen’s agreement,

- för perioden mellan den 18 november 1991, då FEG för första gången korresponderade med NAVEG, och den 25 februari 1994, då NAVEG för första gången framhöll att det fanns ett kollektivt exklusivt handelsavtal mellan FEG och NAVEG.

155 TU anser att ett sådant förhållande strider mot gällande bevisregler. Enligt TU kan en överträdelse anses fortlöpa under en period som omfattar flera år, om det visas att de berörda företagen under dessa år alltjämt har sporrats genom en gemensam vilja med avseende på överträdelsens syfte och att överträdelsen faktiskt har fortsatt att existera eller, i vart fall, att genomföras.

156 Förstainstansrätten har följaktligen tillämpat ett felaktigt kriterium i fråga om bevisning.

- 157 Kommissionen anser att den fjärde grunden inte kan tas upp till sakprövning i någon del, eftersom den utgör ett ifrågasättande av förstainstansrättens bedömning av faktiska omständigheter, nämligen att de konkurrensbegränsande handlingarna och beteendena hade ett gemensamt syfte och följaktligen utgjorde en enda överträdelse.
- 158 I andra hand har kommissionen, i fråga om den fjärde grundens första del, gjort gällande att det i punkt 406 i den överklagade domen, vars innehåll har påtalats av TU, klart anges att kvalificeringen i det ifrågasatta beslutet av de förfaranden som hade konstaterats som "fortlöpande överträdelser" inte alls har motiverats genom en hänvisning till förhållandet mellan de olika konkurrensbegränsande handlingarna, utan grundas på överträdelsernas art, varvid överträdelserna avser avtal som ingåtts på obestämd tid och åtgärder som syftar till att genomföra dessa avtal eller till att utvidga deras tillämpningsområde.
- 159 När det gäller TU:s argument om hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet hade varat och om den påstådda avsaknaden av bevis för dess existens under långa perioder, har kommissionen hänvisat till punkterna 90, 406 och 411 i den överklagade domen, i vilka förstainstansrätten flera gånger slog fast att överträdelserna skulle anses vara "fortlöpande". I ett fall som rör ett avtal som ingåtts på obestämd tid behöver kommissionen emellertid inte, just på grund av dess art, vid varje tillfälle visa att avtalet existerar.
- 160 Kommissionen har dragit slutsatsen att, eftersom förstainstansrätten hade kvalificerat de påtalade överträdelserna som "fortlöpande", vilket utgör ett konstaterande av faktiska omständigheter, och eftersom ingen av deltagarna i det kollektiva exklusiva handelsavtalet uttryckligen hade tagit avstånd från avtalet, förstainstansrätten hade fog för att anse att kommissionen inte behövde lägga fram ytterligare bevis till styrkande av att det fanns ett avtal vid varje tillfälle under de perioder som TU har hänvisat till.

— Domstolens bedömning

- 161 TU har inom ramen för den fjärde grundens första del i huvudsak hävdad att förstainstansrätten lade felaktiga rättsliga kriterier till grund för sin bedömning av den bevisning som kommissionen hade lagt fram till styrkande av dess konstaterande med avseende på hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet, som TU har klandrats för att ha tagit del i, hade varat. I denna del avser den fjärde grundens första del en rättsfråga som kan bli föremål för domstolens prövning inom ramen för ett överklagande. Domstolen anser följaktligen att denna delgrund kan tas upp till sakprövning.
- 162 Eftersom FEG och TU hade bestritt att det fanns ett gentlemen's agreement, bedömde förstainstansrätten, i punkt 141 i den överklagade domen, att det fanns anledning att pröva huruvida kommissionen hade fullgjort sin bevisbörda när den drog slutsatsen att det fanns ett gentlemen's agreement för vilket det förekom bevis från och med den 11 mars 1986. Förstainstansrätten angav att denna bedömning grundades på en helhetsbedömning av samtliga bevis och relevanta indicier.
- 163 Efter att ha undersökt ursprunget till och genomförandet av nämnda gentlemen's agreement konstaterade förstainstansrätten, i punkt 210 i den överklagade domen, att det efter en helhetsbedömning hade framkommit att TU och FEG inte hade lyckats anföra någon omständighet som kunde påverka kommissionens bedömning i det ifrågasatta beslutet att det rörde sig om övertygande, objektiva och samstämmiga indicier.
- 164 TU har inom ramen för detta överklagande ifrågasatt om det är korrekt att hänvisa till "indicier" såsom bevis för att det fanns ett kollektivt exklusivt handelsavtal.

- 165 TU kan inte vinna någon framgång med detta argument. Domstolen har tidigare slagit fast att i de flesta fall måste förekomsten av ett konkurrensbegränsande förfarande eller avtal härledas ur ett antal sammanträffanden och indicier som när de beaktas tillsammans kan utgöra bevis för att en överträdelse av konkurrensreglerna har skett, när annan hållbar förklaring saknas (domen i de ovannämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 57).
- 166 Såsom generaladvokaten påpekade i punkt 64 i sitt förslag till avgörande kan sådana indicier och sammanträffanden ge upplysning inte bara om förekomsten av konkurrensbegränsande beteenden eller avtal, utan också om hur länge fortlöpande konkurrensbegränsande beteenden har pågått eller om hur länge ett avtal som har ingåtts i strid med konkurrensreglerna har varit tillämpligt.
- 167 Mot bakgrund av denna rättspraxis kan det inte anses att förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning genom att grunda sin bedömning av förekomsten av ett kollektivt exklusivt handelsavtal och dess varaktighet på "en helhetsbedömning av samtliga bevis och relevanta indicier". Frågan vilket bevisvärde som förstainstansrätten har tillmätt varje del av dessa bevis och indicier, som lagts fram av kommissionen, är i vart fall en fråga om en bedömning av faktiska omständigheter som i denna egenskap inte är föremål för domstolens prövning inom ramen för ett överklagande.
- 168 TU har inom ramen för den fjärde grundens första del även klandrat förstainstansrätten för att ha bortsett från att det inte hade visats att det fanns ett kollektivt exklusivt handelsavtal under vissa bestämda perioder.
- 169 Det skall i detta hänseende preciseras att förstainstansrätten, i punkt 406 i den överklagade domen, slog fast att kommissionen hade påvisat en fortlöpande överträdelse under perioden mellan åren 1986 och 1994. Den omständigheten att ett sådant bevis inte har lagts fram beträffande vissa bestämda perioder hindrar inte att överträdelsen kan anses omfatta en helhetsperiod som är längre än förstnämnda

perioder, om ett sådant konstaterande grundas på objektiva och samstämmiga indicier. Att den konkurrensbegränsande samverkan, inom ramen för en överträdelse som pågår under flera år, kommer till uttryck vid olika perioder, som kan vara mer eller mindre åtskilda i tiden, påverkar inte förekomsten av denna samverkan, förutsatt att de olika handlingar som är en del av överträdelsen har samma syfte och ingår i en enda och fortlöpande överträdelse.

170 Förstainstansrätten konstaterade, i punkt 342 i den överklagade domen, att det kollektiva exklusiva handelsavtalet och förfarandena för fastställande av priser hade samma konkurrensbegränsande syfte, vilket bestod i att bibehålla priserna på en icke-konkurrensutsatt nivå, dels genom att minska konkurrenskraften hos företag som vill bedriva verksamhet på marknaden för grossisthandel med elektroteknisk materiel i Nederländerna och som därmed vill konkurrera med FEG:s medlemmar utan att vara medlemmar i denna företagssammanslutning, dels genom att delvis samordna medlemmarnas prispolitik.

171 Såsom generaladvokaten påpekade i punkt 61 i sitt förslag till avgörande framgår det av förstainstansrättens konstaterande att var och en av nämnda överträdelser, det vill säga det exklusiva kollektiva handelsavtalet och de samordnade förfarandena om priser, hade detta enda syfte.

172 Det skall dessutom understrykas att förstainstansrätten, i punkt 408 i den överklagade domen, utförligt och tydligt redogjorde för de indicier på grundval av vilka kommissionen kunde fastställa hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet skulle anses ha varat. Nämnda punkt har följande lydelse:

”Vad gäller den överträdelse som avses i artikel 1 i det ifrågasatta beslutet har kommissionen inte exakt kunnat fastställa det datum då det kollektiva exklusiva handelsavtalet ingicks. Inte desto mindre har kommissionen kunnat bevisa att detta avtal existerade vid mötet den 11 mars 1986 då det så kallade gentlemen's agreement

diskuterades av FEG:s och NAVEG:s styrelser. Kommissionen har även åberopat flera indicier som hänför sig till tiden efter detta möte och på grundval av vilka kommissionen bedömde att detta gentlemen's agreement fortsatte att tillämpas av NAVEG:s medlemmar (se skäl 47–49 i det ifrågasatta beslutet). Kommissionen har dessutom åberopat flera indicier som visar att NAVEG:s medlemmar följde de rekommendationer som utfärdades av deras sammanslutning i enlighet med gentlemen's agreement (skäl 50–52 i det ifrågasatta beslutet). Det sista av dessa indicier är rapporten från ett internt möte i företaget Hemmink den 25 februari 1994 då denna NAVEG-medlem angav att den vägrat att leverera till en grossist som inte var medlem i FEG. Vad gäller de påtryckningar som utövats mot tillverkare utanför NAVEG, särskilt av TU, för att de inte skulle leverera till grossister som inte var medlemmar i FEG, framgår det att dessa påtryckningar pågick under tolv månader från och med juli 1990.”

- 173 Eftersom förstainstansrätten grundade sin bedömning av den bevisning som kommissionen hade lagt fram i frågan hur länge det kollektiva exklusiva handelsavtalet hade varit på korrekta rättsliga kriterier och de punkter i den överklagade domen som avser denna fråga är tillräckligt motiverade, kan överklagandet inte bifallas på den fjärde grundens första del.

Den fjärde grundens andra del: Frågan hur länge överträdelsen avseende fastställande av priser hade pågått

— Parternas argument

- 174 TU har hävdat att förstainstansrätten, i punkt 406 i den överklagade domen, felaktigt slog fast att överträdelsen avseende fastställande av priser, som avses i artikel 2 i det ifrågasatta beslutet, till sin art var fortlöpande och att den varade från och med den 21 december 1988 till och med den 24 april 1994.

- 175 TU har särskilt kritiserat det förhållandet att förstainstansrätten ansåg att de delar som gjorde det möjligt att konstatera den överträdelse som avses i artikel 2 i det ifrågasatta beslutet inte utgjorde fristående överträdelser, utan delar av en enda och sammanhållen överträdelse. TU har understrukt att förstainstansrätten samtidigt likväl förklarade att den tid under vilken dessa delar hade varit varat var mycket varierande, nämligen 15, 9, 4 och 6 år, såsom framgår av punkt 413 i den överklagade domen.
- 176 TU anser att det av en närmare prövning av dessa ”delar” framkommer att de är av helt olika art. Förstainstansrätten borde ha prövat varje del för sig mot bakgrund av kriterierna för tillämpningen av artikel 81.1 EG, särskilt det kriterium som avser inverkan på handeln mellan medlemsstaterna.
- 177 Kommissionen anser att den fjärde grundens andra del bygger på en felaktig tolkning av den överklagade domen. Den har gjort gällande att förstainstansrättens konstaterande i punkt 406 i domen, angående den fortlöpande karaktären hos överträdelsen avseende fastställande av priser, grundas på överträdelsens art. Överträdelsen består nämligen av bindande beslut som antagits på obestämd tid samt av flera handlingar och beteenden som alla syftar till att på ett konstgjort sätt upprätthålla höga priser på den nederländska marknaden under obestämd tid.

— Domstolens bedömning

- 178 Ett åsidosättande av artikel 81.1 EG kan följa inte bara genom ett enstaka handlande utan även genom en serie handlanden eller genom ett fortlöpande beteende. Denna tolkning kan inte ifrågasättas med motiveringen att ett eller flera led i denna serie handlanden eller i detta fortlöpande beteende även i sig och helt isolerat kan utgöra ett åsidosättande av nämnda bestämmelse. När de olika handlandena ingår i en

”samlad plan” på grund av deras identiska syfte som snedvrider konkurrensen inom den gemensamma marknaden, får kommissionen tillskriva företag ansvar för dessa handlanden utifrån deltagandet i överträdelsen bedömd i dess helhet (se domen i de ovannämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 258).

179 Det följer av den överklagade domen att förstainstansrätten har grundat kvalificeringen av de samordnade förfarandena om priser som en enda och fortlöpande överträdelse på just ett sådant resonemang.

180 I punkt 342 i den överklagade domen konstaterade förstainstansrätten bland annat att det kollektiva exklusiva handelsavtalet och förfarandena för fastställande av priser hade samma konkurrensbegränsande syfte, vilket bestod i att bibehålla priserna på en icke-konkurrensutsatt nivå, dels genom att minska konkurrenskraften hos företag som vill bedriva verksamhet på marknaden för grossisthandel med elektroteknisk materiel i Nederländerna och som därmed vill konkurrera med medlemmarna i FEG utan att vara medlemmar i denna företagssammanslutning, dels genom att delvis samordna medlemmarnas prispolitik.

181 Såsom generaladvokaten påpekade i punkt 61 i sitt förslag till avgörande framgår det även av detta konstaterande att var och en av överträdelserna i sig, det vill säga det kollektiva exklusiva handelsavtalet och de samordnade förfarandena om priser, hade detta enda syfte.

182 Det har vid en läsning av punkt 406 i den överklagade domen, mot bakgrund av förstainstansrättens konstaterande i nämnda punkt 342, följaktligen varken framkommit att nämnda dom skulle vara ett uttryck för en felaktig rättstillämpning eller att den skulle lida av en bristfällig motivering.

- 183 Domstolen erinrar dessutom om att det vid tillämpningen av artikel 81.1 EG är överflödigt att ta hänsyn till den faktiska verkan av ett avtal när det framgår att syftet med detta är att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen på den gemensamma marknaden (domen i de ovannämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 261).
- 184 Eftersom förstainstansrätten hade konstaterat att de samordnade förfarandena för fastställande av priser hade ett konkurrensbegränsande syfte, var den följaktligen inte alls skyldig att undersöka deras faktiska inverkan på marknaden.
- 185 Av det föregående följer att överklagandet inte kan bifallas på den fjärde grundens andra del.

Den fjärde grundens tredje del: Frågan hur länge de överträdelser som TU tillskrivits hade pågått

— Parternas argument

- 186 TU har gjort gällande att om överklagandet bifalls på den fjärde grundens första och andra delar bör, som en följd av detta, den tid under vilken den överträdelse som avses i artikel 3 i det ifrågasatta beslutet anses ha pågått minskas.
- 187 Kommissionen har hänvisat till sin argumentering avseende den fjärde grundens första och andra delar och dragit slutsatsen att överklagandet, i den del det avser den fjärde grundens tredje del och, därmed, grunden i dess helhet, skall avvisas eller, i vart fall, ogillas.

— Domstolens bedömning

188 Eftersom det har konstaterats att överklagandet inte kan bifallas på den fjärde grundens första och andra delar, kan TU inte vinna någon framgång med grundens tredje del.

Den femte grunden: Yrkandet att böterna skall sättas ned

189 Enligt TU har förstainstansrätten gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning, eftersom den, trots att kommissionen hade gjort en oriktig bedömning av hur länge överträdelserna hade pågått och åsidosatt principen om en rimlig tidsfrist, inte medgav ytterligare en nedsättning av böterna. TU har tillagt att den överklagade domen i vart fall är otillräckligt motiverad i detta avseende. Grunden består av tre delar.

Den femte grundens första del: Huruvida böterna skall sättas ned på grund av det påstått felaktiga fastställandet av hur länge de överträdelser som TU tillskrivits hade pågått

— Parternas argument

190 TU har hävdats att det av artikel 15 i förordning nr 17 framgår att det, vid fastställandet av de böter som kommissionen ålägger ett företag för en överträdelse av artikel 81.1 EG, skall tas hänsyn till hur allvarlig överträdelserna är och till hur länge den har pågått. TU har gjort gällande att det enligt kommissionens meddelande om riktlinjer för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget, som publicerats i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* av den 14 januari 1998 (EGT C 9, s. 3), är möjligt att sätta ned böterna om det är motiverat av förmildrande omständigheter.

- 191 TU anser att kommissionen och förstainstansrätten inte tog någon hänsyn till dessa bestämmelser när de fastställde böterna och att de således har åsidosatt gemenskapsrätten eller, i vart fall, principerna om motivering och om att böter skall vara proportionerliga. Det är nämligen så, att kommissionen vid fastställande av böterna misstog sig i frågan om hur länge överträdelsen hade pågått och att förstainstansrätten lämnade en otillräcklig motivering till varför den inte medgav ytterligare en nedsättning av böterna.
- 192 TU anser nämligen att eftersom de överträdelser som det antas att det har begått inte kan anses utgöra en enda och fortlöpande överträdelse, kan det inte med framgång hävdas att överträdelsens varaktighet, på grundval av vilken företaget har ålagts böter, sträckte sig över en period av åtta år. Till skillnad från vad domstolen slog fast i punkt 258 i domen i det ovannämnda målet Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen kan det i förevarande fall inte anses vara frågan om en "samlad plan".
- 193 Kommissionen har i första hand gjort gällande att det är uppenbart att den femte grunden inte kan tas upp till sakprövning. Förstainstansrätten ansåg, i punkterna 436–438 i den överklagade domen, att de särskilda omständigheterna i målet inte motiverade att böterna sattes ned ytterligare. Enligt fast rättspraxis ankommer det inte på domstolen att ersätta förstainstansrättens bedömning, som har innefattat en prövning av bötesbeloppet, med sin egen (domen i det ovannämnda målet Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, punkt 614).
- 194 Kommissionen har i andra hand, såvitt avser en "samlad plan", vars existens TU har förnekat, hänvisat till punkt 342 i den överklagade domen, i vilken förstainstansrätten konstaterade att de två överträdelserna hade samma konkurrensbegränsande syfte.
- 195 Kommissionen drar följaktligen slutsatsen att det är uppenbart att överklagandet, i den del det avser den femte grunden, skall lämnas utan bifall.

— Domstolens bedömning

- 196 Det skall erinras om att förstainstansrätten är ensam behörig att kontrollera på vilket sätt kommissionen i varje enskilt fall har bedömt hur allvarliga de rättsstridiga beteendena har varit. Inom ramen för överklagandet är syftet med domstolens kontroll dels att undersöka i vilken utsträckning förstainstansrätten rättsenligt har beaktat alla de faktorer som är väsentliga för bedömningen av hur allvarligt ett visst beteende har varit mot bakgrund av artikel 81 EG och artikel 15 i förordning nr 17, dels att undersöka om förstainstansrätten på ett tillfredsställande sätt har besvarat samtliga argument som sökanden har anfört i syfte att utverka att böterna undanröjs eller sätts ned (se bland annat domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 128).
- 197 I förevarande fall har TU inte anfört någon omständighet som visar att förstainstansrätten inte rättsenligt beaktade alla de faktorer som är väsentliga för bedömningen av hur allvarligt det påtalade beteende har varit mot bakgrund av artikel 81 EG och artikel 15 i förordning nr 17. TU har inte heller påstått att förstainstansrätten inte på ett tillfredsställande sätt besvarade samtliga argument som företaget hade anfört i syfte att utverka att böterna undanröjdes eller sattes ned.
- 198 Det är dessutom uppenbart att den femte grundens första del hänger direkt samman med de argument som TU har åberopat till stöd för sin fjärde grund, enligt vilka förstainstansrätten gjorde sig skyldig till en felaktig rättstillämpning, eftersom den ansåg att kommissionen hade lagt fram övertygande bevis för hur länge de överträdelse som konstaterats i det ifrågasatta beslutet hade pågått. Eftersom det vid prövningen av den fjärde grunden har slagits fast att TU inte kan vinna någon framgång med dessa argument, kan överklagandet följaktligen inte vinna bifall på den femte grundens första del.

Den femte grundens andra del: Frågan huruvida böterna skall sättas ned på grund av att det administrativa förfarandet var utdraget

— Parternas argument

199 TU har gjort gällande att förstainstansrätten gjorde sig skyldig till en felaktig rättstillämpning vid fastställandet av storleken på de böter som företaget hade ålagts eller, i vart fall, motiverade den överklagade domen på ett otillräckligt sätt i detta avseende, emedan den borde ha satt ned beloppet på grund av att det administrativa förfarandet var utdraget.

200 TU har kritiserat förstainstansrätten för att, i punkterna 77 och 85 i den överklagade domen, ha slagit fast att kommissionen var ansvarig för de fall där principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts och för att, i punkt 438 i den överklagade domen, ha förklarat att FEG och TU "inte [har] åberopat någon omständighet som kan motivera att förstainstansrätten inom ramen för sin obegränsade behörighet skulle medge ytterligare en nedsättning av bötesbeloppet". Denna bedömning har motiverats på ett obegripligt sätt.

201 Kommissionen har gjort gällande att den överklagade domen har motiverats på ett klart och utförligt sätt i frågan om förhållandet mellan det administrativa förfarandets tidsåtgång och den ytterligare nedsättningen av de böter som TU hade ålagts. Kommissionen har för det första anfört att förstainstansrätten, i punk-

terna 87–93 i domen, konstaterade att TU inte hade hindrats i utövandet av sitt försvar till följd av att en rimlig tidsfrist hade överskridits. För det andra prövade förstainstansrätten huruvida de särskilda omständigheterna i målet motiverade ytterligare en nedsättning av böterna. Förstainstansrätten slog i detta hänseende fast att TU inte hade anfört någon omständighet som motiverade en sådan nedsättning, såsom framgår av punkt 438 i domen.

— Domstolens bedömning

202 Såsom framgår av punkterna 152 och 153 i det ifrågasatta beslutet, vilka citeras i punkt 9 i förevarande dom, har kommissionen genom att sätta ned böterna tagit hänsyn till att det administrativa förfarandet var utdraget, varvid kommissionen kan lastas för sistnämnda omständighet.

203 I punkt 438 i den överklagade domen konstaterade förstainstansrätten att ”kommissionen på eget initiativ har nedsatt böterna. Möjligheten att medge en sådan nedsättning ingår i utövandet av kommissionens behörighet. Sökandena har inte åberopat någon omständighet som kan motivera att förstainstansrätten inom ramen för sin obegränsade behörighet skulle medge ytterligare en nedsättning av bötesbeloppet. Följaktligen kan sökandenas yrkande inte bifallas i detta avseende.”

204 Detta konstaterande utgör inte någon felaktig rättstillämpning.

205 Den femte grundens andra del hänger dessutom direkt samman med de argument som TU har åberopat till stöd för sin första grund, enligt vilka förstainstansrätten gjorde sig skyldig till en felaktig rättstillämpning i den del den ansåg att den omständigheten att en rimlig tidsfrist överskreds inte motiverade att det ifrågasatta beslutet ogiltigförklarades. Eftersom TU inte har vunnit någon framgång med den grund som avser att principen om en rimlig tidsfrist har åsidosatts, vilket framgår dels av den del av den överklagade domen som inte upphävs, dels av domstolens bedömning vid prövningen av nämnda grund, kan överklagandet inte bifallas på den femte grundens andra del.

Den femte grundens tredje del: Fastställandet av böterna med hänsyn till TU:s deltagande i de överträdelser som avses i det ifrågasatta beslutet

— Parternas argument

206 TU har gjort gällande att det var på ett otillräckligt sätt som förstainstansrätten, vid fastställandet av storleken på de böter som TU hade ålagts, motiverade sin bedömning att beloppet var rimligt jämfört med storleken på de böter som FEG hade ålagts (punkterna 431–433 i den överklagade domen).

207 Kommissionen har i detta hänseende hänvisat till punkterna 416–438 i den överklagade domen, i vilka förstainstansrätten prövade och på ett motiverat sätt underkände alla de argument som syftade till att böterna skulle sättas ned.

- 208 Kommissionen har dragit slutsatsen att den femte grundens tredje del inte kan tas upp till sakprövning och att TU i vart fall inte kan vinna någon framgång med denna delgrund, vilket även gäller grunden i dess helhet.
- 209 CEF har också gjort gällande att den femte grunden inte kan tas upp till sakprövning, eftersom det i detta fall rör sig om förstainstansrättens konstateranden av faktiska omständigheter som inte kan prövas på nytt inom ramen för förevarande överklagande.

— Domstolens bedömning

- 210 I fråga om påståendet att böterna är oproportionerliga, skall det erinras om att det inte är domstolens uppgift att, när den uttalar sig om rättsfrågor inom ramen för ett överklagande, av skälighetshänsyn sätta sin bedömning i stället för den som förstainstansrätten, i utövandet av sin fulla prövningsrätt, har gjort avseende storleken på de böter som företag har ålagts på grund av att de har åsidosatt gemenskapsrätten (dom av den 17 juli 1997 i mål C-219/95 P, Ferriere Nord mot kommissionen, REG 1997, s. I-4411, punkt 31, och domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 129).
- 211 Av detta följer att den femte grundens tredje del inte kan tas upp till sakprövning, eftersom syftet med den är att storleken på de böter som har ålagts av kommissionen skall bli föremål för en ny prövning (se domen i det ovannämnda målet Baustahlgewebe mot kommissionen, punkt 129).

- 212 En närmare undersökning av den femte grundens tredje del visar dessutom att denna delgrund hänger samman med de argument som TU har åberopat till stöd för sin tredje grund, enligt vilka förstainstansrätten har gjort sig skyldig till en felaktig rättstillämpning, eftersom den ansåg att kommissionen med fog kunde hålla företaget personligen ansvarigt för de överträdelser som avses i artiklarna 1 och 2 i det ifrågasatta beslutet. Eftersom det har konstaterats att överklagandet inte kan bifallas på den tredje grunden, kan TU hur som helst inte vinna någon framgång med den femte grundens tredje del.
- 213 Av det föregående följer att TU inte i något avseende kan vinna någon framgång med den femte grunden och att överklagandet, i den del det avser och kan prövas på nämnda grund, skall lämnas utan bifall.

Rättegångskostnader

- 214 Enligt artikel 122 första stycket i rättegångsreglerna skall domstolen besluta om rättegångskostnaderna när överklagandet ogillas eller när det bifalls och domstolen själv slutligt avgör tvisten. Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna, vilken enligt artikel 118 skall tillämpas i mål om överklagande, skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats. Eftersom TU har tappat målet, med undantag för den grund som avser ett åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist, som likväl underkänts av domstolen, skall detta företag förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna i förevarande mål. Vad gäller de rättegångskostnader som är hänförliga till de förfaranden i första instans som har lett till den överklagade domen, skall det fastställas att de, trots att nämnda dom delvis upphävs, alljämt skall betalas av TU, på det sätt som anges i punkt 3 i domslutet till nämnda dom.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

- 1) Den dom som har meddelats av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt den 16 december 2003 i de förenade målen T-5/00 och T-6/00, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie* mot kommissionen upphävs endast i den del förstainstansrätten, vid prövningen av den grund som avser ett åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist, har underlåtit att undersöka huruvida den utdragna tiden, som skall tillskrivas Europeiska gemenskapernas kommission, för hela det administrativa förfarandet, inklusive det skede som föregick meddelandet om invändningar, kunde inverka på de framtida försvarsmöjligheterna för *Technische Unie BV*.
- 2) Överklagandet ogillas i övrigt.
- 3) Den talan som *Technische Unie BV* har väckt vid förstainstansrätten ogillas i den del den delvis stöds av den grund som avser ett åsidosättande av en rimlig tidsfrist.
- 4) *Technische Unie BV* skall ersätta rättegångskostnaderna i förevarande mål. De rättegångskostnader som är hänförliga till de förfaranden i första instans som har lett till domen av den 16 december 2003 i de förenade målen T-5/00 och T-6/00, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie* mot kommissionen, skall alltjämt betalas av *Technische Unie BV*, på det sätt som anges i punkt 3 i domslutet till nämnda dom.

Underskrifter